

L'AJUNTAMENT EN GUERRA (1936-1939)

EMI GIRAU BORRÁS I JUAN ESCRIVÁ ENGUIX

Professors d'Història

1. INTRODUCCIÓ

La Segona República és un altre exemple d'assassinat polític, no de suïcidi polític. Molt sovint, a l'hora d'estudiar l'etapa històrica assenyalada existeix la tendència (deliberada o inconscient) de fer-ho des de la perspectiva del seu "fracàs", és a dir, plantejar-se el tema no en si mateix sinó també, i sobretot, des del seu desenllaç en una cruenta guerra civil i, a partir d'ací, buscar l'origen o les causes d'aquesta en la "incapacitat" del règim republicà que, fins i tot, davant la suposada amenaça d'una revolució social de tipus bolxevic (no oblidem el context europeu dels anys 30), podria avalar o quasi justificar l'acció militar del 17 de juliol de 1936. Durant molts anys, i fins i tot en l'actualitat existeix un corrent historiogràfic que enfoca la qüestió amb aquesta visió amb més o menys matisacions.

Hi ha, per contra, altre corrent que planteja que el colp d'estat de juliol de 1936 i la guerra civil que s'origina i que, tal com sabem, té com a principal conseqüència la fi de la Segona República i la instauració d'una llarga dictadura, és conseqüència directa de l'acció insurreccional i conspirativa dels seus adversaris ja des del mateix moment de la seua proclamació (14 d'abril de 1931), però que s'incrementà a partir de les eleccions de febrer de 1936 que donaren el triomf a la coalició del Front Popular; aquesta "pressió conspirativa" culminarà en "el alzamiento"; és aquesta acció militar la que descol·loca el Govern republicà d'aleshores i posa en marxa mecanismes més o menys espontanis de naturalesa popular dirigits per les dues organitzacions sindicals més importants (CNT i UGT) que, a més de "parar" el colp a molts indrets, engega moviments revolucionaris al marge del mateix Govern republicà, que es concreten en l'intent de posar fi a un ordre social i econòmic burgès i capitalista: per fi, havia arribat el moment de capgirar-ho tot, fonamentalment el model de producció amb les primeres confiscacions i col·lectivitzacions. A més, aquest moviment popular es converteix en un autèntic poder paral·lel a la zona republicana, la qual cosa la podem comprovar a València amb el protagonisme del CEP (Comité Executiu Popular). Per tant, nosaltres opinem que

no és l'amenaça revolucionària la que origina el colp d'estat, més bé és aquest el que origina la revolució.

2. OLIVA

I quina és la rellevància del nostre poble en aquests moments? Doncs bé, allò que primerament hem pogut constatar és que a Oliva, ciutat de rereguarda durant tot el conflicte, es manifesten clarament elements a mode d'un autèntic "microcosmos" de la realitat valenciana en particular i de tota la zona republicana en general.

Mitjançant l'anàlisi de les *Actes de Sessions de l'Ajuntament d'Oliva* entre els anys 1937-1939 hem intentat recuperar part de la nostra memòria i indagar sobre aquest període històric (la Guerra Civil) que tants estudis ha suscitat en diferents àmbits: literari, artístic, cinematogràfic i, com no, històric: els estudis sobre el tema són nombrosos, des d'inclús abans de l'adveniment de la democràcia, però és en aquest últim període quan es manifesta un enorme interès, però els estudis són majoritàriament de caràcter general i nacional, el món acadèmic no ha iniciat estudis locals i concrets fins fa relativament poc de temps.

És ací on s'emmarca aquesta breu anàlisi, inici o preludi d'un estudi que haurà de ser afrontat des del rigor i la investigació de noves fonts, perquè ací ens hem limitat a una única font, les *Actes de Sessions*, per ser aquesta la més accessible per als autors.

Hem de fer menció de l'anàlisi tangencial de la *Causa General*, Decret del Ministeri de Justícia del 26 d'abril de 1940, establert a fi de reunir proves dels fets delictius comesos en tot el territori nacional durant l'anomenada "dominació roja". Aquest document, d'indubtable valor històric, fa alguna llum sobre el nostre tema, però entra més de ple en el tema de la repressió franquista i ha de ser estudiat amb reserves.

L'objecte del nostre treball es centra en l'actuació de l'Ajuntament d'Oliva en aquests anys de conflicte bèl·lic, des de 1936 a 1939, a saber, qui va actuar com a primer edil, quins problemes tenia el municipi, en quina mesura afectava la situació de guerra al consistori, quins aspectes de la vida quotidiana municipal continuaven presents i quin va ser el destí final d'aquests protagonistes. També, de forma més ambiciosa, poder comprovar "l'hegemonia sindical" dels primers moments.

Pretenem, modestament, transmetre a Oliva part del seu passat, perquè en paraules del professor Camil Torres Fabra, el poble "demanda la devolució del passat, perquè és el mateix municipi qui l'ha construït".

3. LLIBRE D'ACTES

Oliva tenia en 1930 12.178 habitants censats; les dades de 1936 es desco-neixen, perquè el padró d'habitants de 1936 mai no va ser publicat per l'Institut Nacional d'Estadística. El professor Gabarda suposa que no diferiran en excés les xifres entre un padró i el següent. Segons un ofici del Ministeri de Treball i Assistència Social, Departament de Refugiats, Oliva comptava al gener de 1937 amb quinze mil habitants. Per tant, podem deduir que la nostra població girava al voltant de tretze mil habitants, sent una xicoteta població agrària.

Per a la correcta administració municipal era i és preceptiu l'ús del *Llibre d'Actes de Plens*, en el qual quedaven reflectits els acords presos pel govern municipal durant les sessions plenàries. Aquests acords mostraven, en l'època analitzada, la gestió municipal relativa al pagament de factures per treballs, serveis o productes, la sol·licitud de subvencions a entitats superiors o la delegació de tràmits, és a dir, tot allò que l'alcaldia no podia executar per la via del decret o la resolució.

Aquestes actes obligatòriament havien d'estar signades pel secretari, el qual actuava com a fedatari públic dels acords presos pel conseller-president i la resta dels consellers que formaven part del Consell Municipal.

Així doncs, el secretari, la figura més important d'aquest document, era funcionari del Cos Nacional, per oposició, des de la llicenciatura en Dret, la qual cosa indicava la classe social de la qual procedia la persona que ocupava aquest càrrec en 1936.

Els llibres d'actes d'aquest període estan ben conservats, són quatre, de les dimensions d'un full, paginats i segellats en la pàgina inicial, els tres primers tenen setanta-cinc pessetes en paper de pagaments a l'Estat, però no així el darrer.

El primer llibre comprén des del 17 de febrer al 16 d'octubre de 1937. En aquest primer llibre falten deu fulls, que han estat arrancats, des del 27 de març al 12 de juny del mateix any.

El segon llibre comença el 21 d'octubre de 1937 i acaba el 14 d'abril de 1938, seté aniversari de la II República.

El tercer llibre va del 21 d'abril al 13 d'octubre de 1938 i el darrer llibre s'inicia el 20 d'octubre de 1938, però és utilitzat amb posterioritat pel nou règim a causa de l'escassetat de paper en acabar la guerra i per tant aquest quart llibre finalitza el 26 de juny de 1939, ja acabat el conflicte.

La grafia deu correspondre al secretari o persona que ocupava les seues funcions, doncs la cal·ligrafia és acurada i s'observen poques diferències, mal-

grat que en algunes actes l'escriptura presenta una autoria distinta, molt possiblement a causa de l'absència o indisposició de qui transcrivía les actes.

Totes elles presenten un esquema semblant: comencen amb el protocol de la convocatòria, es nomenen els articles legals preceptius, es continua amb el llistat de pagaments, les intervencions dels consellers sobre assumptes de govern municipal, seguit de les peticions dels ciutadans i per acabar, l'apartat de precís i qüestions.

La denominació utilitzada en aquest nou moment històric per als assumptes municipals difereix de la tradicional, en un intent de marcar la diferència respecte a èpoques passades. Així doncs, l'edifici de l'Ajuntament passa a anomenar-se Casa de la Ciutat, Casa Capitular o Casa Consistorial, la corporació municipal rep el nom de Consell, els regidors seran consellers i l'alcalde rep el qualificatiu de conseller-president i en algun moment de camarada-president. A més a més, tots els funcionaris i treballadors interins són anomenats "camarades". Resulta, si més no, curiós que tots els consellers seran homes, excepció feta del nomenament d'una única dona, Maria Navarro Tur, el 16 de febrer de 1939, durant el mandat de Jaime Garcia Ferrando, ja quasi acabada la guerra.

La redacció de les actes està plena de referències legals, contínuament remet a la llei que regeix l'organització municipal, l'Estatut Municipal de 8 de març de 1924, i als decrets i normatives emanades de Governació Civil i d'altres instàncies superiors, ja que el Consell d'Oliva va respectar escrupolosament la legalitat republicana, en contraposició als primers mesos revolucionaris, en aspectes com aprovar els nomenaments dels consellers i conseller-president, resoldre problemes interns i qüestions de pagaments.

La formalitat expressiva de les sessions plenàries no permeten dilucidar la realitat bèl·lica i revolucionària del moment i obliga a un exercici de lectura entre línies, malgrat que a l'inici del Consell Municipal es fa patent el moment històric, tal com mostra aquesta frase pronunciada pel conseller-president Vallengillo: "[...] que la actuación de todos sea útil a la causa popular y antifascista que todos defendemos".

Fins i tot, en el últim llibre, quan la derrota republicana ja era evident, el contingut de les actes quasi no deixa entreveure la dramàtica situació, excepte pel fet de que moltes actes, a partir de desembre de 1938, només estan signades per una persona o per no cap i que molts consellers són cridats a files o fortificacions.

4. DOMINGO ESCRIVÁ PEIRÓ, ALCALDE DE LA II REPÚBLICA

Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 van dur al país la II República i a Oliva un alcalde nou, Domingo Escrivá Peiró, conegut popularment com *Moragues*. Era militant d'Izquierda Republicana, partit d'esquerres, republicà i burgès, liderat per Manuel Azaña. Cantiner d'ofici (treballava al desaparegut Centro Cultural Olivense) i músic aficionat, arribà a publicar diversos llibrets musicals, sent alcalde durant el bienni republicanosocialista (1931-1933).

Les eleccions generals de novembre de 1933 van suposar el triomf dels partits de centredreta i van inaugurar un període conservador conegut com a Bienni Negre, que en l'alcaldia d'Oliva es va concretar en el desplaçament d'Escrivá i l'aparició de Vicente Garcia Vallés com a alcalde entre 1933 i 1936. Garcia Vallés era natural de Xiva i treballava com a oficial de notaria.

Les eleccions de febrer de 1936 van ser guanyades per la concurrència de tots els partits d'esquerres antifeixistes, és a dir, socialistes, comunistes i republicans, en el pacte conegut amb el nom de *Front Popular*, amb el suport de la CNT. Al capdavant de l'alcaldia d'Oliva fou restituït en el càrrec, per ordre governamental, Escrivá Peiró, a l'espera d'unes eleccions municipals a l'abril, que el Govern central mai convocà, a causa de les tensions polítiques i socials que va viure el país. Prova d'aquesta crispació fou el fet que narra el diari *Levante* el 21 de març de 1936, segons el qual Escrivá Peiró va evitar l'assalt del convent de Santa Clara, advertint els manifestants per escrit: "Ciudadanos, esta casa es nuestra, respetadla".

Segons relata una font oral, va ser necessari emprar la violència per poder ocupar físicament l'edifici consistorial i fer fóra al govern local de Garcia Vallés. En venjança, els terratinents es van negar a proporcionar treball als jornal·lers i la crispació social i política augmentà durant la primavera i estiu de 1936, a Oliva en concret, i la Comunitat Valenciana i Espanya en general, situació que és testimoniada per diverses fonts orals que al·ludeixen a la primavera de 1936 com un moment de tensió social.

A Oliva, en esclatar la guerra, Domingo Escrivá va formar part com a vocal del comitè revolucionari i fou president del comitè d'Izquierda Republicana.

Temps després fou nomenat alcalde de la Gestora Municipal que va donar pas al Consell Municipal al febrer de 1937. Tanmateix, va actuar com a vicepresident segon i conseller de Sanitat i Assistència Social, Hisenda i Odre Públic durant el mandat de Vallecillo. Així mateix, durant la presidència accidental de Granell va ser nomenat dipositari dels Fons del Consell. El governador civil, a instàncies de les sindicals i partits antifeixistes d'Oliva, va ordenar,

entre altres, el seu cessament com a conseller, el 5 de març de 1938.

En finalitzar la guerra, s'exilià a l'Àfrica francesa i va tornar a Oliva en la dècada dels seixanta per a morir, en considerar les autoritats franquistes que no va ser inductor ni autor material de cap delictes.

Domingo Escrivá Peiró.

5. FORMACIÓ DELS COMITÉS

A l'àmbit regional, durant aquest interval de greu tensió política i social, entre el triomf del Front Popular i l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936, la Dreta Regional Valenciana i l'extrema dreta havien patit un dur revés a les urnes, la CNT dominava el panorama obrer, xicotets grups de la FAI iniciaven accions violentes, el socialisme del PSOE i la UGT tenien una gran influència i el Partit Comunista ostentava una modesta representació política.

L'historiador Eladi Mainar opina que el colp d'estat va fracassar a València i la seua província, a causa de la descoordinació entre els sublevats, el fracàs a Barcelona, la prudència de la Dreta Regional Valenciana i la reacció de les forces populars. El 2 d'agost les milícies van assaltar els quarters de l'Albereda a València i va acabar el colp militar.

A pesar que el governador civil, el periodista Braulio Solsona Ronda, militant d'Esquerra Republicana, afirmava que no hi havia motiu per a l'alarma, els sindicats i els partits del Front Popular van mobilitzar els seus afiliats i van

convocar una vaga general. I per a dirigir-la es va crear un comitè; aquest va ser l'origen del Comitè Executiu Popular, poder alternatiu al poder institucional, present en tots els àmbits de la vida d'una ciutat: econòmic, polític i social.

Albert Girona Albuxech coincideix a afirmar que el fracàs del colp militar produeix un buit de poder i el moviment obrer improvisa un poder alternatiu, els comitès, per a defensar la República i també avançar en la revolució social i política. No obstant això, el professor Torres opina que el poder estava en els carrers, en els grups de milicians, mentre que el poder aparent residia en el comitè, el qual intentava portar avant les directrius del Govern de la República.

Segons Joan Serrallonga i Urquidi, es manté en el seu lloc el governador civil, no es produeix en cap moment un buit de poder i Braulio Solsona accepta el Comitè Executiu Popular, per a poder coordinar la defensa de la legalitat republicana a la província de València.

Smyth sosté que el CEP era un òrgan local de govern creat per totes o la majoria de totes les forces antifeixistes, en nom i a favor del Govern o en competència amb ell, segons la situació local. Així mateix, el considera una variant del Comitè Popular Antifeixista, dominat pels revolucionaris, enfrontats al Front Popular.

Siga com siga, a conseqüència del fallit colp d'estat militar, els ajuntaments són substituïts per gestores o comitès antifeixistes, denominats també populars, de defensa, executius, revolucionaris, antifeixistes, de salut pública..., amb un caràcter expectant i defensiu, en un intent de normalitzar la vida diària, assumint les particularitats de la guerra, com ara l'abastiment, el reclutament de milícies locals, l'ordre públic, la militarització de la rereguarda, el recolzament als evacuats, l'organització d'hospitals de rereguarda.... Es van ocupar de la confiscació de terres i fàbriques, que van iniciar el camí de les col·lectivitzacions i socialitzacions i van plantejar iniciatives interessants, com la municipalització de serveis com aigües, neteja o transports. En les xicotetes localitats, els representants dels comitès van ser triats directament per sindicats i partits per mitjà d'assemblees, amb un gran pes de la CNT i la UGT.

En el moment de la sublevació militar, com ja hem dit abans, el nostre ajuntament estava presidit per Domingo Escrivá Peiró, i el poder municipal es va fraccionar en múltiples comitès, com el Comitè de Guerra, el comitè polític de la CNT, el comitè polític de la UGT, el comitè d'Izquierda Republicana i el comitè del partit socialista i comunista. El més nombrós fou el Comitè Central, presidit per Félix Vallecillo López de Medina, afiliat a la CNT. Aquest Comitè Central, executiu o antifeixista, estava format per tretze vocals, amb la distribució següent: tres militants de la CNT, dos militants de la UGT, dos

afiliats a Izquierda Republicana, un socialista i tres membres del Partit Comunista. D'aquest comit , tan sols tres vocals no passaren a formar part del Consell Municipal, la qual cosa és indicativa del grau de poder i importància d'aquest comit  durant els primers temps de guerra i revolució. Segons la documentació analitzada en la *Causa General*, es van constituir el 18 de juliol de 1936, data del fallit colp d'estat i van cessar el 10 de febrer de 1937. En aquest moment, el Govern central del socialista Francisco Largo Caballero, amb l'ajuda del Partit Comunista i Esquerra Republicana, impuls  la centralització i control del poder, aturant el procés revolucionari i llevant-li poder militar i econòmic als comit s.

 s a dir, els comit s van actuar a Oliva com a m xima autoritat, en substitució del poder municipal regulat per la llei, des de la insurrecció militar fins a la constitució de la Comissió Gestora i posteriorment del Consell Municipal.

Es va nomenar el dur i intransigent socialista basc, Ricardo Zabalza Elorza, nou governador civil de València el 28 de setembre de 1936. Aquest, a l'octubre, va reunir en el Teatre Principal de la capital els dirigents dels comit s locals, i amb tota probabilitat va estar entre ells F lix Vallecillo. El seu objectiu era organitzar-los, aconseguir major disciplina en la producció d'aliments, mantenir l'ordre i l'autoritat en els pobles i evitar venjances personals.

Com a conseq ncia de l'incendi de la Notaria, Arxiu Municipal i biblioteques particulars, l'11 d'agost de 1936 en la nostra localitat, no disposem de documentació oficial d'aquest moment. Aquest incendi fou provocat per masses incontrolades segons la *Causa General*, turbes revolucionàries segons les actes municipals i, segons el professor Mainar, per elements incontrolats anarquistes de "la Columna de Hierro". Podem suposar, que arran del nomenament del nou governador i la consegüent dissolució del Comit  Executiu d'Oliva, o paral·lelament a ell, es va constituir una Comissió Gestora Municipal, presidida per Domingo Escrivá Peiró, com a alcalde-camarada. Amb aquest gest, el Govern central buscava substituir per la via legal els comit s revolucionaris i nomenar alcaldes moderats.

El 4 de novembre de 1936 es va formar el segon Govern de Largo Caballero amb quatre ministres de la CNT, per a defensar Madrid, la República i la revolució.

6. PRIMER CONSELL MUNICIPAL: VALLECILLO

A fi de controlar la rereguarda i moderar el projecte revolucionari, es va publicar un decret del Ministeri de Governació de 4 de gener de 1937, pel qual

es van dissoldre les gestores municipals i els comitès.

Per tant, a Oliva, en sessió extraordinària, a les 11 hores del 17 de febrer de 1937, segons l'article 3r del Decret Ministerial, va quedar dissolta la Comissió Gestora i es va constituir el primer Consell Municipal de la guerra a la casa consistorial.

Aquesta primera acta està repleta de formalismes i atén a l'estricta legalitat republicana, ja que fa referència als articles 44 i 46 de la Llei Municipal sobre la incapacitat i incompatibilitat dels seus membres, i l'article 40 estableix la quantitat de quinze consellers i quatre vicepresidents per a Oliva.

Fou elegit per votació unànime, com a conseller-president, Félix Vallecillo López de Medina. Va actuar com a primer edil durant sis mesos, des del 17 de febrer de 1937 al 27 d'agost de 1937.

Félix Vallecillo López de Medina era funcionari de Telègrafs i militava en la CNT, sindicat anarquista d'escassa implantació a Oliva al principi de la contesa. Segons fonts orals consultades, Vallecillo va nèixer en 1913 en Mancha Real (Jaén), descendia per línia materna d'una família acomodada i noble de Madrid i tenia cert nivell d'estudis i de formació política. Treballava a Oliva, va residir al carrer de l'Estació, va contraure matrimoni amb una dona olivera, Vicenta Bertomeu Blanco, i va tenir un fill. Amb anterioritat, al juliol de 1936, havia presidit el Comité Central i el comité polític de la CNT.

A més del càrrec de conseller-president en aquest primer Consell Municipal, es va ocupar d'Hisenda i Ordre Públic. Fou executat el 19 de desembre de 1939 a Paterna, a l'edat de vint-i-cinc anys.

Félix Vallecillo López de Medina.

En aquesta primera sessió plenària, les minories polítiques manifestaren el seu afany per complir “la difícil tarea administrativa de la población con un amplio espíritu revolucionario”; la qual cosa indica la difícil situació política que vivia la nostra població. Així mateix, Vallecillo esperava, en paraules textuais que “su actuación sea útil a la vida económica y social de la ciudad y en general a la Causa Popular Antifascista”.

Buscant “la simplificación y sencillez como norma de toda revolución”, es van elegir per unanimitat un síndic i només dos vicepresidents en lloc dels quatre que corresponia: Higinio Granell Garcia i Domingo Escrivá Peiró, acompanyats de tretze consellers, amb les comissions següents, que es repetirien en els posteriors mandats:

Abastiments

Sanitat i Assistència Social

Treball: secció d'Agricultura, Indústria i Obres Públiques.

Instrucció Pública

Hisenda

Odre Públic

Comunicacions i Transports

Interior

El major pes polític va recaure en la CNT amb cinc membres, seguit per quatre militants de la UGT, un socialista, dos afiliats al Partit Comunista i dos a Esquerra Republicana. De la resta de consellers desconeixem la filiació política.

Durant aquest període es van produir incidents polítics locals que van alterar la gestió administrativa i política del consistori, tal com evidencia el fet que s'arrancaren deu fulls de les actes de sessions, interrompudes el 27 de març de 1937 i represes el 12 de juny del mateix any. Segons fonts orals consultades, a l'abril de 1937, es va produir un aldarull popular, animat probablement per forces contràries a la CNT i fou necessari cridar a la Guàrdia d'Assalt, a causa del perill físic que corria el Consell dins l'edifici de l'Ajuntament davant el poble manifestat al carrer de l'Estació i els voltants, alterat per l'escassetat de blat.

Durant aquest espai de temps, del qual no tenim constància documental, les relacions entre la UGT i la CNT a Oliva eren molt tenses, a causa del desig d'imposar els seus postulats revolucionaris. Aquests enfrontaments havien estat evidents amb anterioritat, tal com mostra un tiroteig entre anarquistes i ugetistes durant la tardor, segons el periòdic anarquista *Fragua Social* del 20 de novembre del 36.

Durant una sessió plenària al juny de 1937, es van anul·lar els anteriors nomenaments dels funcionaris municipals i es van aprovar altres. Aquesta al-

teració coincideix amb els successos de maig del 37 a Barcelona, quan es van enfrontar forces de la CNT i POUM contra comunistes i partits republicans. El resultat va ser l'afebliment del Govern de Largo Caballero, un augment de la influència dels comunistes i la constitució d'un nou Govern presidit pel socialista Juan Negrín López. Paral·lelament, el nou executiu substitueix el governador civil Zabalza el 14 de juliol del 37 pel sindicalista de la UGT, Manuel Molina Conejero, representant del sector centrista, crític amb les posicions de Largo Caballero, dels comitès revolucionaris i de la CNT, i per tant, contrari a l'aliança de l'esquerra socialista amb la sindical anarquista. El nou governador era ferm defensor de la legalitat governamental i la xicoteta propietat, amb posicions pròximes als comunistes.

Durant el mandat de Vallecillo va actuar com a secretari transitori l'oficial major, Salvador Soler Soler. Es va deixar constància que el secretari de l'Ajuntament era Enrique Mor d'Ivernois, de Pego, que aleshores no havia pres possessió.

El 27 d'agost de 1937 serà l'última sessió de Vallecillo com a conseller-president d'aquest consistori, perquè va dimitir i en sessió extraordinària el 3 de setembre es va llegir el comunicat de la sindical CNT, la qual acceptava nomenar, com a substitut per a la presidència, a José Ruiz Ibiza, encara que el Consell admetia que la decisió final era competència del governador civil.

La designació del nou conseller-president va continuar sense resoldre, perquè el 27 de setembre, el governador civil va demanar a la CNT que designara un substitut de Félix Vallecillo, ja que José Ruiz Ibiza no havia sigut admès per haver pertangut al Partit Autonomista, contrari al pacte d'organitzacions antifeixistes.

Aquest partit, conegut com PURA, Partit Unió Republicana Autonomista, va aparèixer en 1908, com a escissió d'Unió Republicana, es va dissoldre en 1936, i la seua ideologia es basava principalment en el blasquisme republicà.

El rebuig al candidat Ruiz Ibiza per part del socialista Granell, malgrat el suport de la CNT i IR, indica el grau d'enfrontament entre les forces polítiques i sindicals locals. Fins i tot, les substitucions de consellers eren controlades per la CNT, exigint la deguda "solvència revolucionària", arribant a rebutjar persones no clarament antifeixistes.

Vallecillo López de Medina, segons les actes, estarà present en dues sessions plenàries com a simple conseller, actuant el vicepresident Higinio Granell com a conseller-president accidental.

Al mes d'octubre, la CNT va proposar com a substitut de Félix Vallecillo en el càrrec de conseller a un afiliat seu, Jaime Garcia Ferrando, amb una "neta història antifeixista", sent aprovat pel governador civil, sense cap tipus de problemes.

7. CONSELLER-PRESIDENT ACCIDENTAL: GRANELL

Així les coses, el període següent, de sis mesos, va estar presidit, sempre de manera provisional, per Higinio Granell Garcia, des del 3 de setembre de 1937 al 5 de març de 1938, amb dotze consellers de l'anterior corporació i sis noves incorporacions. Els canvis entre consellers van ser continus, deguts en la majoria dels casos, a la seua incorporació a files o fortificacions.

Dels dènou consellers que va tenir aquest mandat, tres eren de la UGT i sis de la CNT. Va augmentar la influència del PC, amb quatre membres, IR va passar a tenir tres representants i els socialistes van mantenir únicament un conseller, el president accidental. El major pes del PC estava en sintonia amb la situació nacional, perquè des de maig de 1937 el nou Govern de la República, presidit pel doctor Negrín, presentava un clar recolzament d'aquest partit.

Higinio Granell Garcia era oriünd de Carcaixent, mecànic de professió i establert a Oliva des dels anys 30, amb taller propi al carrer Cervantes. Estava casat amb Maria Paches Álvarez, també de Carcaixent, tenia tres fills i estava domiciliat al carrer de l'Aula. Militava en el partit socialista i va ser executat a Sueca el 20 de juliol de 1939, a l'edat de quaranta-cinc anys.

Abans d'ostentar el càrrec de vicepresident primer del Consell Municipal i de president accidental, havia participat com a vocal en el Comité Central format el 18 de juliol de 1936 i havia sigut nomenat president del Comité Socialista-Comunista constituït en la mateixa data, segons la documentació analitzada en la *Causa General*.

Higinio Granell Garcia.

El consistori, a pesar del temps de guerra, continuava el seu funcionament i necessitava del concurs d'un secretari de primera categoria, però en aquestes circumstàncies "solo se han de apreciar las cualidades de competencia, honradez y afección al régimen".

Les funcions de secretari accidental eren exercides per l'oficial major, el qual presentava problemes de salut. Davant aquesta situació, el secretari de Tavernes de la Valldigna, Mateo Royo Herrero, va passar a ser secretari en propietat, amb un sou de sis mil pessetes a l'any, més el lloguer de la casa.

Respecte als treballadors del Consell, resulta curiós que es ressaltara la importància de la seua conducta moral i la necessitat de saber llegir i escriure, la qual cosa indica que no tots els treballadors tenien un nivell adequat d'alfabetització.

8. L'ÚNIC CONSELLER-PRESIDENT OLIVER: CALATAYUD

El 5 de març de 1938, en sessió extraordinària i actuant com a president accidental, Higinio Granell Garcia, el governador civil Molina Conejero va aprovar les propostes de les organitzacions antifeixistes per a reorganitzar el Consell Municipal, ordenant el cessament de vuit consellers i nomenant deu consellers, cinc d'ells nous.

Va ser triat president per votació en paperetes i urnes Lorenzo Calatayud Colom per tretze vots a favor i un vot en blanc, és a dir, per majoria absoluta. Així mateix es van triar tres vicepresidents i un síndic.

Pareix probable l'existència d'un acord en el moment de la votació entre les forces polítiques locals. Durant el tercer període legislatiu de deu mesos, va estar al capdavant del consistori Lorenzo Calatayud Colom, des del 5 de març de 1938 al 26 de gener de 1939, amb les mateixes conselleries i la següent composició política: cinc membres del PC, quatre de la CNT i un membre de la FAI, quatre d'Izquierda Republicana, quatre socialistes, un d'Unió Republicana i un afiliat a la UGT, amb un evident ascens del PC.

Es van succeir vint-i-cinc consellers al llarg del mandat, a causa de les incorporacions al front o a fortificacions, ja que gran part de sindicalistes i polítics es van mobilitzar per a donar exemple a la població. Es van incorporar entre setembre i octubre de 1938 les quintes de 1925-1926-1927-1928 i 1941 i el governador civil Molina Conejero es va reunir amb tots els presidents dels consells municipals, entre ells Calatayud Colom, per a dictar ordres contra els emboscats, població cridada a files que s'amagava per evitar-ho. En aquest sentit, és importat transcriure aquest fragment de l'acta de 31 de març de 1938: "El

consejero Moncho, interesa que el Taller de mecánicos, remita relación jurada de los obreros que allí trabajen, con expresión de sus reemplazos, y aquellos que sus trabajos no sean especializados, vayan al frente, o sean movilizados, porque muchos de ellos no son mecánicos, probándose esta proposición y que se oficie a la Subsecretaria del Ministerio de Defensa Nacional, en este sentido. El consejero Jara, manifiesta que existen muchos españoles hijos de extranjeros, que deben cumplir sus deberes militares, y debe procederse averiguar la situación de cada uno, para evitar el eludir sus obligaciones”.

El conseller-president Lorenzo Calatayud Colom, conegut com *Llorenç de Ceba*, era natural d'Oliva i llaurador de professió. Residia al carrer de Sant Sebastià, de la barriada de Sant Roc, encara que en l'any 1938 va ocupar la seu del Partit Comunista en una casa confiscada al carrer d'Alejandro Cardona, 18. Estava casat amb Pura Ferrer Fenollar i tenia dos fills.

Amb tota seguretat militava en el Partit Comunista, malgrat que figura com a membre del comitè polític de la UGT al juliol de 1936, segons la documentació de la *Causa General*, i també segons algun testimoni oral que l'ubica físicament a la seu del sindicat. Va ser executat el 2 de novembre de 1939 a Paterna, a l'edat de trenta-set anys.

Lorenzo Calatayud Colom.

Oliva estava totalment sotmesa al governador civil i al Govern de Negrín, reorganitzat a l'abril de 1938, amb presència de nou de la UGT i la CNT i es va fer ressò d'aquesta reestructuració en enviar-li un telegrama d'adhesió.

Amb tot això, el 23 de juliol de 1938 es realitza una reorganització urgent de les comissions, segons les formes previstes per la llei, a les quals s'afegí la conselleria de Quintes, d'extraordinària importància, donada la situació bèl·lica de la República. La rereguarda viu la militarització, amb bombardejos aers i navals, la construcció de defenses i l'escassetat d'aliments.

Les actes no aclareixen el motiu dels canvis, que no obeeixen a les mobilitzacions de guerra i probablement siguen el resultat de dissensions internes, encara que el repartiment polític entre partits i sindicats és semblant al primer Consell de Calatayud Colom.

El 16 de juny de 1938 dimiteix el secretari Mateo Royo Herrero, per motius de salut i és nomenat secretari interí Andrés Baviera Ferrer, el qual renuncia tan sols un mes després per ser realment interventor. El nou secretari, ara de segona categoria, serà Proyecto Muñoz Monzón, refugiat procedent de Mora de Rubielos. Les dimissions, renúncies i canvis de conselleries i treballadors s'expliquen pel convuls moment que es vivia i la incertesa sobre la sort de la guerra.

Vicente Mestre Collado, del qual desconeixem la seua filiació política, va actuar com a president accidental en dues sessions, el 12 i el 19 de gener de 1939. Anteriorment també havia ocupat la presidència accidental per ser el conseller de major edat durant les votacions per elegir conseller-president i vicepresidents el 5 de març de 1938. Havia format part del Comité de Guerra, probablement com a vocal, al juliol de 1936, i va ostentar el càrrec de conseller de Sanitat i Assistència Social i vicepresident segon durant el mandat de Calatayud. Era natural d'Oliva, es dedicava al camp, estava casat amb Vicenta Muñoz Navarro, residia al carrer de Sant Cristòfol i tenia al voltant de cinquanta-tres anys quan va exercir el càrrec de primer edil accidental. Va patir presó poc temps en acabar el conflicte.

En la següent sessió plenària es va acomiadar Lorenzo Calatayud, perquè va ser cridat a files, encara que la seu marxa no va estar exempta de polèmica, en alertar un conseller, curiosament de la FAI, sobre la possible incompatibilitat entre aquest càrrec i la mobilització. El secretari va aclarir que el president disposava de tres dies de llicència per a anar a València a reconeixement per ser presumpte inútil.

9. L'ÚLTIM CONSELL MUNICIPAL DE LA REPÚBLICA: GARCIA FER-RANDO

Siga com siga, és evident que Calatayud va ser declarat apte per al servei de fortificacions i es va aprovar per unanimitat designar com a conseller-presi-

dent definitiu Jaime Garcia Ferrando, vicepresident segon en aqueix moment. Havia actuat com a conseller-president accidental en tres ocasions: 7 de juliol, 14 de juliol i 11 d'agost de 1938.

El tio Jaume, tal com popularment era conegut, va ser l'últim conseller-president de la guerra, exercint les seues funcions un mes i tretze dies, des del 2 de febrer al 15 de març de 1939, en tan sols quatre sessions plenàries. Tenia en aqueix moment cinquanta-quatre anys.

Garcia Ferrando era natural del veí poble del Verger, però residia en la nostra localitat, al carrer de Noruega, pel matrimoni amb Adela Marco Martí. Estava afiliat a la CNT, era pintor de professió i es va caracteritzar per un tarannà bonàs, segons fonts orals consultades.

En finalitzar la guerra, va viure un temps al carrer de Santa Anna, barri de Sant Roc, en casa de la família Llorca Boscá, junt a la seua cunyada Elvira Marco Martí i la seua neboda Carmen Fuster Marco. Elvira Marco era mare de Manuel i Vicente Fuster Marco, destacats milicians de la CNT, el primer mort durant un enfrontament entre la CNT i la UGT i l'altre executat al juliol de 1940. Es dóna la fatal coincidència que l'altra neboda, Elvira Fuster Marco, *la Menxoreta*, va morir en un accident a resultes d'un tiroteig, durant la guerra i que va estar casada amb Vicente Morera Julve, membre del Comité de Guerra al juliol de 1938, cap de la Guàrdia Municipal durant el mandat de Vallecillo, i executat en Sueca al juliol de 1939.

Els lligams familiars són innegables i tal vegada expliquen la participació en la política municipal d'un home d'edat avançada en aquells temps.

Garcia Ferrando, temps després, va habitar en el terme d'Oliva, probablement en la partida del Riurau de Sancho, en una situació d'abandonament i va acabar els seus dies a l'asil d'ancians de la localitat. Va morir allí el 18 de maig de 1970 i fou soterrat en el cementeri municipal de Oliva.

Durant el darrer Consell, el nombre de consellers no va ser el preceptiu a causa de l'extrema gravetat de la situació bèl·lica.

El 26 de gener havia caigut Barcelona en mans franquistes, la qual cosa va suposar un dur colp per a polítics i població en general. Es va requerir la incorporació a files de les quintes del 15 i del 21, i la militarització de tots els homes entre vint i quaranta anys. També es va declarar l'estat de guerra en tot el territori republicà, encara que es va mantenir l'autoritat del governador civil.

En aquest últim consell de guerra, només van participar deu consellers, amb una representació prou equilibrada de partits i sindicats: un membre de la UGT, dos afiliats de la CNT, dos militants del PC, un membre d'UR i un socialista.

Al febrer de 1939 es va convocar l'última sessió de les Corts republicanes a Figueres, el dia 2 de març Azaña va dimitir com a president de la República i el 5 de març es va produir el colp d'estat contra Negrín i els comunistes, dirigit pel coronel Segismundo Casado López, amb el suport de socialistes, anarquistes i republicans. Amb Julián Besteiro es va crear la Junta de Defensa o Consell Nacional de Defensa, presidida pel general José Miaja Menant, a fi de negociar una pau honrosa.

A València, el Consell Nacional de Defensa va ser ben acollit, i partits, sindicats i nombrosos consells municipals, entre ells el d'Oliva, li van expressar el seu suport incondicional a través de manifestos o adhesions al governador civil, tal com consta en l'última sessió plenària presidida per Garcia Ferrando. Cal considerar que en el nostre Consell hi havia dos membres del perseguit Partit Comunista.

A pesar que el colp d'estat de Casado ja s'havia produït i el final de la guerra estava pròxim, en l'última sessió plenària del 15 de març es van incorporar dos nous consellers. Aquestes incorporacions podrien explicar-se pel descoïnement de la situació real i per la descoordinació existent.

El 28 de març va arribar a València Casado, i va acordar amb les autoritats valencianes i els quintacolumnistes les condicions de la rendició i el relleu en les institucions, amb la mediació de Rafael Font de Mora.

A Oliva, tan bon punt alliberada la ciutat, el 30 de març es va fer càrrec de les funcions municipals una Junta, presidida per l'advocat oliver Alfonso Soler Soler, seguida d'una Comissió Gestora Municipal, el 2 d'abril i una Junta Municipal, 5 del mateix mes, presidides pel mateix Soler. El 16 d'abril de 1939 les autoritats militars d'ocupació van constituir una Comissió Gestora provisional sota la presidència del també advocat oliver Justo Martí Gilabert.

La dictadura franquista havia començat.

10. DINÀMICA MUNICIPAL I ASSUMPTES

Respecte a la gestió municipal i als temes presents en la tasca quotidiana del Consell, destacaríem alguns trets:

Primerament, molt sovint les actes transmeten una sensació de "normalitat", possiblement aparent, com si la guerra fos un "fenomen llunyà". És a partir dels primers mesos de 1938 (concretament a l'acta de 31 de març de 1938) quan ja comencem a detectar "ambient de guerra"; també a l'acta de 21 d'abril del mateix any s'al·ludeix a les fortificacions a la platja.

En segon lloc, els enfrontaments polítics són constants entre els consellers.

Terçer, en moltes sessions hi ha preeminència d'assumptes ordinaris, com el pagament de factures, contractació de personal, llicències d'obres...

Finalment, la preocupació per qüestions socials serà constant: educació, assistència social i sanitària. Malgrat les dificultats del moment, aquests temes seran tractats amb èmfasi i interès per les autoritats municipals.

Per tal de fer més comprensible la dinàmica i els afers municipals de l'època, hem cregut convenient agrupar els temes en l'ordre següent:

Enfrontaments polítics.

Situació econòmica i financera.

Educació i cultura.

Col·lectivitzacions i transformacions en les formes de propietat.

Temes bèl·lics i refugiats.

Altres: abastiment, vida quotidiana, despeses i personal.

10.1. Enfrontaments polítics

Els enfrontaments polítics entre consellers van ser constants, tal com s'aprecia en la protesta del socialista Granell, cap a l'uguetista i després cene-tista Bolinches, i cap a Devesa, afiliat a la CNT, perquè en ser observadors de la Xarxa d'Esquadra DECA (Defensa Especial Contra Aeronaus) no podien ser al mateix temps consellers, ja que ambdós càrrecs eren públics, tal com va afirmar el secretari i va corroborar el governador civil.

Igualment el representant del Partit Comunista en el Consell, Sendra Cu-esta, va intervindre repetidament protestant per les acusacions abocades contra ell des de les files anarquistes, o per la sol·licitud d'Esquerra Republicana d'optar al càrrec de justícia municipal, obviant la disciplina i pactes del Front Popular.

De la mateixa manera, les Joventuts Llibertàries van acusar el president accidental Granell de mala gestió i es va crear una comissió municipal per a investigar la documentació de Comptadoria i Intervenció.

Durant el mandat de Calatayud Colom, militant del PC, Granell va insistir a esbrinar l'estat econòmic de la Junta Local de Defensa Passiva i conèixer el resultat de l'entrevista amb el governador civil, el qual va insistir en la suprema autoritat del Camarada president i la necessitat de "unir i no desunir", dins del Consell.

Al juliol del 38, segons el Llibre d'Actes, es murmurava sobre la nefasta gestió del Consell, davant la qual cosa, el conseller-president accidental, Garcia Ferrando, va defensar l'honestedat del mateix amb les paraules següents:

“su actuación es clara, como nunca lo ha sido”.

Amb tot això, el conseller Savall, militant de la FAI, dubtà sobre la legalitat de Calatayud com a conseller-president, perquè estava cridat a files.

Granell no va acceptar el càrrec de vocal en la Comissió de Repartiments Generals suposadament per motius professionals, va criticar els membres de la comissió encarregada de confiscar blat, enfrontats entre ells, i finalment va dimitir com a conseller al setembre de 1938.

Tanmateix, es va produir un greu altercat entre els consellers Sanchis, de la UGT, i Alberó, del PC, per uns comentaris sobre les ordres del Govern respecte a l'arreglada de blat, que va haver de solucionar-se mitjançant una sessió extraordinària el 13 de setembre de 1938, perquè en paraules de Calatayud Colom, calia vetllar per “la buena marcha administrativa del municipio i el más concreto cumplimiento de les órdenes de la Superioridad”.

10.2. Situació econòmica i financera

Potser el problema més apressant va ser l'econòmic, perquè l'endemà de la constitució de la primera corporació municipal, es facultà Domingo Escrivá Peiró per a cobrar contribucions que corresponen a la població, en la Tresoreria d'Hisenda de la Província.

Les dificultats en el cobrament dels impostos es fa evident en les anotacions següents: “[...] dificultad de cobramiento de impuestos con motivo de la revolución, [...] necesidad de armonizar las formas del movimiento revolucionario que está creciendo en el pueblo con la necesidad de un Interventor del Cuerpo Nacional para la contabilidad, [...] necesidad de un Interventor para regular la marcha económica del Consejo [...]”.

L'executiu tenia greus dificultats per conciliar la revolució amb la recaptació d'impostos; per les “circumstàncies especials” no s'havien cobrat els impostos rústics i urbans de l'any 1937, el poble es creia exempt de pagaments per la crema del Padró del 1936 i el Padró del 1937 no s'havia fet encara. En sessió plenària, Vallecillo va comunicar que el pressupost municipal de 1936 va ser prorrogat per a l'any 1937.

A penes un mes després de constituir-se el primer consell de la guerra, Félix Vallecillo, José Bolinches i Higinio Granell van ser comissionats per a gestionar un préstec bancari del Banc de Crèdit local d'Espanya per un import de 500.000 pessetes, sol·licitat per l'anterior ajuntament.

Al mes de juny, el Consell no podia dominar la situació econòmica, es va produir una amenaça de dimissió en bloc de tot el Consell perquè els ingres-

sos eren necessaris per a fer la revolució social. Tal com demostren les actes, aquesta dimissió no va ser efectiva.

Els ingressos del consistori provenien de les aportacions de l'Estat, del pagament d'impostos per part dels ciutadans i del cobrament d'impostos sobre activitats i mercaderies, com per exemple begudes espirituoses i alcohols. En aquesta situació de guerra i revolució, aquests ingressos no eren regulars i afectaven les necessitats econòmiques del municipi.

Com exemple, direm que durant el mes de juliol de 1937 es posà al cobrament els arbitris de vehicles, lloguers i peix i que un mes després s'aprova l'arbitri municipal de l'1% sobre el pagament de les taronges per part del CLUEF (Consell Local Unificat d'Exportació de Fruïts), que es va concretar un any més tard en la xifra de 177.835 pessetes.

Durant la presidència accidental de Granell, persisteixen els problemes per a cobrar impostos i abunden les referències a treballs tendents a augmentar els ingressos, com la confecció del Padró de Rústica, els rebuts per al cobrament de guarderia rural, l'estudi sobre un impost municipal sobre licors estrangers i nacionals a granel i la proposta de realitzar un padró extraordinari d'habitants.

Igualment, al novembre de 1937, es modificà el pressupost municipal ordinari per al 1938, amb un import de 697.700,83 pessetes de despeses i ingressos, seguint els passos legals pertinents: exposició al públic, reclamacions, edicte, enviament al delegat d'Hisenda i publicació en el *Butlletí Oficial de la Província*.

Amb tot això, no es van poder cobrar els arbitris pressupostats i es va suggerir el cobrament d'arrendaments dels immobles confiscats, "reintegrant totalment a l'Administració de Propietat de la Província les quantitats percebudes". Es va proposar també el control de les collites de dacsa, creïlles, moniatos i cacauet per al cobrament d'impostos, es van sol·licitar tots els antecedents de deutes en el Ministeri d'Agricultura, també cremats i es va elaborar un padró d'arbitris de carros i bicicletes. Tanmateix, durant l'exercici de Colom es va encetar un nou arbitri sobre la venda a l'engròs de taronges, del 2% a partir de gener de 1939. Així mateix, es va aprovar l'augment de les taxes per sepultura i nínxol.

Amb tot això, Calatayud Colom continuava amb problemes econòmics, com la dificultat de cobrar impostos, per exemple els de Pesos i Mesures, Llocs Públics de Venda i Begudes Espirituoses i la manca de cobradors d'impostos afectes al règim, ja que a causa de les mobilitzacions no es trobava personal adequat.

A més a més, el Consell recordava l'obligatorietat de pagar arbitris a partits, sindicats, col·lectivitats i particulars, la qual cosa assenyala que no tots complien en aquest deure.

Malgrat la manca de material per confeccionar els repartiments i llistes de contribucions urbanes, conseqüència directa de l'escassetat cap al final de la guerra, es va iniciar l'elaboració del padró d'habitants de l'any 1938.

Tanmateix, Granell recordava que calia cobrar la comissió al Banc Agrari pels préstecs realitzats a les col·lectivitats i aquests diners podien servir de capital al Comité Agrícola.

Així mateix, es va proposar fer una transferència de crèdit d'un capítol a un altre del pressupost, segons autoritzava el títol 1 del llibre 2 de l'Estatut Municipal de 8 de març de 1924.

El Consell d'Oliva, tal com altres consells, es va veure afectat per la manca de moneda fraccionària per al comerç quotidià, a partir d'octubre de 1937. El Consell i les sindicals van emetre vals substitutius de moneda fraccionària que van servir de canvi, però el Ministeri d'Hisenda va ordenar al gener de 1938 la recollida de vals. Aleshores, al juny de 1938 els vals moneda recollits eren cremats per la comissió d'Hisenda i a la fi de l'estiu del mateix any s'havien canviat vals per valor de trenta mil pessetes.

Pel que fa al pressupost ordinari per a l'any 1939, al desembre de 1938 s'aprovà el pressupost amb un import de 853.272, 59 pessetes en el capítol de despeses i ingressos. Va augmentar el capítol de vigilància i seguretat, policia urbana i rural, assistència social i impostos.

Aquest document va quedar anul·lat pel pressupost del nou ajuntament franquista, presidit per Justo Martí, en data de 19 de juny de 1939 i que ascendia a la quantitat de 242.217,54 pessetes en concepte de despeses i ingressos. Era visiblement inferior als dos anteriors, la qual cosa s'explica per la situació de penúria econòmica que es va viure en la postguerra.

10.3. Educació i cultura

En relació amb el tema d'educació, l'Ajuntament era responsable del manteniment de les escoles, així com també de l'Escola de Música.

Vallecillo va facilitar l'escolarització dels xiquets refugiats en la nostra ciutat i va impulsar el projecte de crear dues escoles noves en la ciutat, una al barri de les Ermites i una altra al carrer d'Abraham.

També es va proposar la creació d'una Escola de Dibuix, el director de la qual va ser Carlos Navarro Alandete i un Institut Obrer per a Batxillerat i altres

estudis superiors.

La preocupació per la cultura popular i l'educació es manifestà, amb l'obertura d'una Biblioteca Pública Municipal al carrer Cervantes, on els bibliotecaris van ser mestres.

José Bolinches, com a conseller d'Instrucció Pública, va protestar pel problema d'abusos a menors per part del mestre nacional Antonio Mayans Romans, posat en llibertat. Les actes no expliquen què s'amagava darrere d'aquesta acusació tan greu i segons fonts orals consultades, és probable que l'acusació fóra falsa.

Dins de l'apartat d'educació, s'autoritza el desallotjament dels inquilins d'una casa del carrer de Jaca, per a instal·lar una guarderia de xiquets i així mateix s'organitza un quiosc-biblioteca infantil al passeig. Durant la sessió plenària es va comentar que es tractava d'una confiscació no regular, sinó d'una cessió provisional. Aquest punt ens remet al tema de l'ocupació d'habitatges abandonats i la seua possible municipalització.

Durant el mandat provisional de Granell Garcia, es va continuar atenent les necessitats educatives de la població, tal com reflecteix el trasllat de la Biblioteca Pública Municipal des de la dependència del sindicat CNT a un altre immoble, a petició de Domingo Pascual Barreres. Així com l'obertura d'una Guarderia Infantil privada al carrer de València.

Es va deixar constància del mal estat de les escoles públiques i la necessitat de continuar els tràmits administratius per a construir una nova, la qual cosa que no es va aconseguir, com a conseqüència de l'evolució negativa de la guerra.

En l'etapa final de l'administració municipal republicana, al cap de la qual es trobava Calatayud Colom, el tema educatiu perd rellevància, davant la gravetat de la situació bèl·lica i de la precarietat en la rereguarda. Però amb tot això, va continuar present la petició d'instal·lar una biblioteca popular, fora dels locals de la CNT, probablement com a reflex de la pèrdua de poder polític d'aquesta sindical.

L'Escola de Dibuix va informar de la manca de material i de personal auxiliar. I el Consell informava de la urgència en disposar de diners per a poder pagar els lloguers de la casa dels mestres.

Com a conclusió d'aquest punt, ens agradaria remarcar la intensitat i preocupació constant de les nostres autoritats per aquests temes, tot i la conjuntura tan especial i delicada.

10.4. Col·lectivitzacions i transformacions en les formes de propietat

La guerra i la revolució porten parelles la idea de la col·lectivització de la terra i la municipalització de serveis essencials, així com l'ocupació dels béns abandonats per mitjà de la simple ocupació o confiscació sense actes legals per part de sindicats i partits polítics. Des del Consell Municipal es va intentar respectar la legalitat republicana, una vegada recuperat el poder central, amb el Govern de Largo Caballero primer i Negrín López després. Per a tal fi, el Consell va sol·licitar que l'administrador de propietats de la província nomenara un delegat, per a normalitzar les confiscacions i de forma reiterativa va sol·licitar a la Delegació de finques confiscades suport per poder solucionar els problemes derivats d'aquest procés.

El procés de les col·lectivitzacions de la terra no apareix en els llibres d'actes, encara que si s'anomenen l'Institut de Reforma Agrària, el Comité Agrícola Local i la Junta Qualificadora Local, organismes necessaris per a portar-ho endavant. Així mateix, trobem en les actes notícies sobre l'ocupació de l'església del convent del Rebollet per part de la Col·lectivitat de Treballadors de la Terra, pertanyent a la UGT.

Davant els aldarulls dels primers dies de revolució, Higinio Granell va formar part d'una comissió per investigar el destí de la plata i mobles robats pels "mal llamados revolucionarios i desaprensivos que especulan con géneros de abastecimiento", criticant alhora els que havien ocupat cases, efectes i mobles sense pagar res. Al mateix temps, es va exigir al capità de les forces de l'Exèrcit els articles que tenien en el seu poder i eren de la població. En el mateix ordre de coses, Domingo Escrivá Peiró va demanar esbrinar el destí final dels quilos d'estany obtinguts de la fosa dels orgues de les esglésies assaltades per les turbes, perquè es rumorejava que el gremi de mecànics, al qual pertanyia Granell, havia especulat amb ells.

Els carrabiners van demanar el marbre dels dos altars destrossats de l'església, per a construir un mostrador, però Calatayud Colom va contestar que els temples i l'interior era propietat de l'Estat i el Consell no podia cedir res.

Respecte al tema de la municipalització del servei d'aigua potable, el Consell d'Economia de València sol·licità al consistori seguir els tràmits legals. L'executiu local tractava d'explotar les aigües potables, cedides pel propietari a la UGT i després al Consell Municipal.

Tanmateix, es va barallar la possibilitat de la municipalització dels forns, si els forners no es feien càrrec del subministrament de farina i la venda de pa a preu de taxa.

Respecte a l'ocupació d'habitatges i locals, va ser una pràctica habitual durant el conflicte, especialment els primers temps a causa del caos imperant i després per necessitat d'allotjar els refugiats o prestar altres serveis, com el militar o de correus. Com anècdota direm que la casa destinada a aquest servei va estar legítimament confiscada als seus propietaris, refugiats en zona nacional, però els seus ocupants alegals no volien abandonar-la.

Exemple de les ocupacions va ser la cessió temporal d'una casa al carrer de Sant Carles pel Cos de Carrabiners i la cessió provisional, que va passar a definitiva per part de l'Administració de Propietats de València, de la Casa Coloma i la Casa Capellá Sanchis, pertanyents a desafectes "al règim i desapareguts durant el moviment revolucionari" per a les colònies infantils de xiquets refugiats.

Amb tot això, el conseller-president en funcions, Higinio Granell, va preguntar al governador civil si es podien cobrar lloguers fins que es formalitzaren les confiscacions, alhora que reclamava la devolució de les cases ocupades per a destinar-les a centres d'assistència social, hospitals i colònies escolars, dins de la línia d'atenció al refugiat en ser Oliva una població de rereguarda.

El 24 de març de 1938 es van dur a terme les confiscacions d'habitatges, segons el Decret de 27 de setembre de 1936, i per concloure legalment el procés administratiu, calia remetre el certificat literal de la confiscació a l'administrador de la Propietat de la província. Després de les confiscacions legals, el Consell Municipal va alertar a Governació Civil sobre la venda de finques confiscades i registrades legalment. Fins i tot, en una data tan tardana com l'1 de febrer de 1939, davant la petició de la comandància militar de València de locals buits i ocupats per les forces d'assalt, cossos de l'Exèrcit i carrabiners, el Consell Municipal contesta que no hi ha més locals disponibles.

10.5. Temes bèl·lics i refugiats

La presència de la guerra en el *Llibre d'Actes* va fent-se cada vegada més palesa, en aspectes com la creació d'un hospital de sang en l'asil d'ancians i l'organització d'una comissió per a visitar als ferits de guerra en l'hospital militar de Gandia. També és evident en la petició de la Junta Local de Defensa Passiva d'un local com a Centre d'Instrucció Premilitar, la necessitat de dotar de llum i aigua l'hostal de Vidal, per a guisar el ranxo de la tropa de la 8a Agrupació, o el pagament d'un menjar als soldats en el Bar Nido.

La solidaritat del Consell municipal es fa palés en l'entrega de donatius al Socorro Rojo Internacional, a la Creu Roja i en l'aportació d'un dia del sou

de tots els funcionaris per a la campanya Pro-Hivern. També en la sol·licitud màquines de cosir confiscades per part de l'Agrupació de Dones Antifeixistes, amb la finalitat de confeccionar roba per als defensors "de l'Espanya lleial", en la campanya d'hivern de 1938.

Tanmateix, per ordre del governador civil va nàixer la Comissió de Propaganda, davant l'evolució negativa del conflicte, amb noves mobilitzacions, bombardejos, fam, proximitat dels fronts i desmoralització en general, especialment a partir de desembre de 1937. L'autoritat local va intensificar la propaganda per exaltar els ànims i animar a la lluita i per això necessita una ràdio, un altaveu i instruccions per part del subsecretari de Propaganda.

Però la guerra avançava, i el conseller-president Calatayud Colom va alertar sobre la necessitat de construir refugis, fortificacions i trinxeres en la platja, de vital importància en cas d'invasió o bombardejos aeris o marítims. Granell felicità els consellers que s'incorporaren a les brigades de fortificacions, exemple per als conciutadans. Així mateix, el Consell va aportar carros, peons i materials, malgrat que els veïns entre els quinze i els seixanta-cinc anys, tenien l'obligació de treballar a torns per a construir refugis, amb les seues ferramentes. Es va desestimar la possibilitat de construir un refugi en els soterranis de l'església de Santa Maria i es va habilitar un en la plaça de Sant Roc, i un altre junt al centre d'Izquierda Republicana. Però el Consell alertava de l'existència de refugis improvisats i en males condicions.

La Junta Local de Defensa Passiva estava presidida pel conseller-president i les seues funcions foren incrementar la construcció de refugis, instal·lar sirenes, organitzar brigades de salvament, millorar els serveis de l'autocuba d'aigua i establir llocs de primers auxilis, així com vigilar el compliment de mesures de protecció, com apagar l'enllumenat públic, el qual semblava que no podia ser ràpidament apagat en cas de bombardeig aeri.

Els comitès provincials de Defensa Especial Contra Aeronaus es van regular per decret des de juny de 1937. A la DECA se li demanava que avisara com més prompte millor del pas d'avions enemics, ja que en alguna ocasió no va sonar la sirena malgrat que l'aviació feixista va passar prop de la ciutat. No oblidem que Oliva va ser bombardejada per avions feixistes a la tardor de 1938.

Pel que fa a la crida de reemplaçaments per a la seua instrucció militar, els consellers alerten de la presència d'emboscats feixistes en la ciutat, com per exemple en el batalló de fortificacions número 8. Per tal de resoldre aquest problema, al gener de 1939, ja cap a la fi del conflicte, va haver una assemblea del Front Popular provincial a Gandia sobre el tema.

Per assegurar la incorporació a files, els consellers van proposar el control dels soldats, d'estrangers i de la població que entrava i eixia d'Oliva. Calia evitar la vagància dels ciutadans en hores de treball i demanar la documentació. En el cas dels reclutes que treballaven en la fàbrica de municions, va caldre esbrinar si s'havien d'incorporar o no a files. Al desembre de 1938, la necessitat d'incorporacions al front es tan angoixant que el governador demana la revisió de tots els inútils totals.

A l'abril de 1938, el governador civil va suggerir que el Consell aconseguira les armes que no disposaren de permís perquè foren entregades a la Guàrdia Municipal i Rural. Temps després, a l'agost del mateix any, tots els consellers van demanar llicència d'armes al Front Popular provincial. Aquesta actuació s'explicaria per el decurs negatiu de la guerra, la necessitat de salvaguardar la integritat física i la por dels emboscats.

La interacció del Consell municipal amb la realitat nacional s'evidencia en la proposta de "felicitar el Govern Soviètic pel 20 aniversari de la revolució russa i a l'alcalde de Madrid pel 1r aniversari de la defensa de la ciutat, així com el desig de reconèixer la tasca d'Indalecio Prieto com a Ministre de Defensa i la proposta d'adhesió absoluta al nou Govern d'Espanya en abril de 1938".

Respecte a l'atenció als refugiats, procedents de les províncies de Màlaga, Còrdova, Badajoz i Madrid i fins i tot Castelló, acollits en famílies o en règim col·lectiu, el Consell Municipal va fer un veritable esforç econòmic i logístic. Fins i tot, alguns consellers, com Granell i Escrivá, van acollir xiquets en la seua família.

El govern de Vallecillo va haver de fer front al problema dels refugiats i a la formació de les colònies Infantils, com ara la colònia escolar Flor de Mayo en la Partida Elca, entre altres.

Al mes d'octubre de 1937, el Dr. Alcántara Martínez, representant del Ministeri d'Instrucció Pública i Sanitat, va sol·licitar formalment a aquest Consell la creació d'un hospital infantil per als xiquets refugiats. Domingo Escrivá Peiró va ser comissionat per a acudir al Ministeri de Treball i Assistència Social i gestionar el cobrament de diners per a poder atendre els evacuats de guerra, malgrat que alguns d'ells haurien d'incorporar-se a files o treballar. Es va donar preferència per a treballar en la taronja a les dones evacuades, els marits de les quals estaven en el front, s'organitzà una borsa de treball de la UGT i altres camarades refugiats treballaren en el camp en el sindicat de la CNT.

Així mateix, es va demanar a la població una quota econòmica per a assistir-los i com exemple de recaptació extraordinària de fons per part del Consell, els diners la llicència d'un bar de fusta en la platja foren destinats al

fons dels evacuats.

Durant el mandat de Granell s'aprovà el cobrament d'una quota per als refugiats mitjançant un impost sobre els cartons del pa. No totes les famílies d'Oliva acceptaren de bon grat els refugiats, i s'imposà el pagament de quotes especials, ja que el Consell no havia cobrat la totalitat de l'ajuda necessària per part de la delegació d'Assistència Social del Comitè Executiu Popular de València i els refugiats que no van poder ser atesos ací van anar a altres poblacions.

Davant l'arribada de nombrosos evacuats, sent conseller-president Calatayud Colom, fou necessari demanar habitatges als soldats, a les persones que tenien dues cases, així com ocupar les cases abandonades pels desafectes. En algun moment els refugiats protestaren pels allotjaments i des del Consell es va instar que es procuraren llocs dignes i adequats per a dormir, no en pallers.

Tanmateix el Socorro Rojo va repartir materials requisats entre els refugiats i les colònies.

En el menjador de caritat de l'asil d'ancians, van ser atesos refugiats, però des del Consell Municipal es va decidir que un refugiat amb jornal no podia anar al menjador de l'asil, a fi d'evitar la picaresca.

10.6. Altres: abastiment, vida quotidiana i despeses

Finalment, cal ressenyar que dins de l'onada revolucionària de la guerra, durant el mes de juliol de 1937, amb un estat d'ànim col·lectiu optimista i apassionat, es va aprovar el canvi de nom d'alguns carrers de la nostra població: Alcalá Zamora per Karl Marx, Sant Lluís per 6 d'octubre, Puríssima per Lenin, Aviador Franco per Komsomol, Església per Madrid i Sant Vicent per Euzkadi.

Durant el mandat de Granell es va acceptar la proposta de canviar el carrer de Sant Domènc per Socorro Rojo Internacional i el carrer Natzaré per carrer de Noruega, al febrer del 38, com a prova de gratitud davant l'ajuda prestada per aquest país en la constitució de les colònies infantils.

Durant el temps de república i guerra van sorgir altres noms, acords amb els nous temps, com carrer de la Llibertat, Buenaventura Durruti, Pablo Iglesias, Blasco Ibañez, Nakens, 14 d'Abril, Jaca i Galán y Garcia Hernández. En finalitzar la contesa aquests noms van ser substituïts pels originals o per altres més acords amb els nous temps, com fou el cas del carrer de Karl Marx, que va passar a denominar-se Primo de Rivera.

A mesura que avançava la guerra, el problema d'abastiment s'agreujà, a causa de l'augment de la població per la presència dels refugiats, la falta de

mà d'obra per les mobilitzacions, l'aparició del mercat negre, l'acaparament o destrucció de queviures per por de les requisés, les dificultats en els transports i les necessitats d'un país en guerra.

Per a fer front a aquesta situació, durant la presidència accidental de Grannell Garcia s'implanten les cartilles de racionament, controlades pel Consell, tal com s'observa en nombroses referències en les actes:

Sobre las libretas de racionamiento para la carne, se propone que se repartan en el centro de Distribución de la CNT sin importar la ideología.

Al novembre de 1937, la Direcció General d'Abastiments convocarà una reunió a Gandia de totes les comissions d'abastiments de la comarca, les quals passaran a dependre directament de la Direcció General. Aquesta controlarà les cartilles de racionament, el preu de taxa, prohibirà els intercanvis de queviures i fiscalitzarà les existències de menjar per evitar acaparaments. Així mateix, tindrà autoritat per a fer escorcolls i decomissar els productes no declarats. Però les privacions alimentàries persistiran i sorgeix un mercat negre, malgrat els decrets i amenaces governamentals.

La comissió d'abastiments controlarà les collites de dacsa, creïlles, moniatos i cacauet, aliments essencials i proposarà el treball forçós amb confiscació de terres no cultivades "a uso y costumbre de buen labrador" a fi d'augmentar la producció agrària.

Tanmateix, són contínues les referències a problemes amb la farina i els forners, constituïts en Cooperativa d'Arts Blanques, perquè el pa era un article de primera necessitat. La possible municipalització dels forns, que tampoc resolía el problema, entropessava amb l'obstacle de no trobar persones dignes de confiança política per a desenvolupar aqueixa tasca. Quasi al final de la guerra, el moliner fou cridat a files i des del Consell Municipal es va advertir de la importància de nomenar a una persona apta per al càrrec.

El pa era el producte més preocupant per al Consell, ja que la província de València era deficitària en blat i farina i hi havia moltes dificultats per a comprar-lo i, a més a més, era molt car. Segons un testimoni oral, el forner del molí de la Boleda, al camí de la Font, va repartir sacs de farina entre persones de confiança, a pagar en diners bons (tres-centes pessetes) quan s'acabara la guerra.

A l'igual que durant el mandat de Vallecillo, es va produir un aldarull per la manca de distribució de farina; al novembre de 1938 també es van produir desordres públics per la insuficient quantitat de blat entregat a Oliva des del ministeri.

Per ordre del Ministeri d'Agricultura, al juliol de 1938, el Consell Municipal havia de constituir una comissió per a retirar blat a fi d'atendre les necessitats de guerra. Sobre aquest assumpte hi va haver un enfrontament entre els membres, acusant-se de no complir la tasca encomanada pel ministeri, però probablement aquest conflicte amagava disputes internes entre CNT i UGT.

Granell va denunciar l'ús de molins a Piles, Almoines i Oliva, per moldre de manera il·legal blat i així disposar de més quantitat de farina.

Durant el mandat de Calatayud Colom, els problemes d'abastiments de queviures entre la població van augmentar i en les actes municipals són contínues les referències a aquest problema, com la denúncia de venda de peix en mal estat, problemes en el despatx de llet, decomís de verdures i cent quilos d'arròs, que van ser després tornats, queixes sobre abusos en el molí per a moldre dacsà, vendes a preu superior al marcat, cues en el racionament de farina i altres productes, així com intents d'augmentar la producció ramadera per poder abastir de carn a la població i la cura en el repartiment de pinsos per al bestiar. Tanmateix, per garantir una correcta distribució dels queviures calia demanar a la Direcció de Transport del Cos de Carrabiners un camió.

Cal destacar el problema que va patir el Consell municipal en la compra de creïlles, ja que van haver de pagar taxes i despeses, abusives i il·legals segons Granell, i patir molts entrebancs, elevant una protesta formal al governador civil i al director general d'Abastiments.

La Comissió d'Abastiments, per la seua rellevància, fou objecte de disputes entre el conseller-president i el conseller d'Abastiments, doncs el governador civil va haver d'imposar l'autoritat del primer edil en assumptes com la venda de sucre a bars. Tanmateix, Granell va proposar que el sucre fóra dispensat als malalts amb recepta signada pels dos metges titulars.

La manca d'aliments era angoixant i a fi d'augmentar la producció agrària, des del Consell municipal es va demanar l'ajuda per a la sembra de l'enginyer agrònom enviat pel governador i es va sol·licitar la devolució del sulfat amònic als propietaris, ja que escasseja l'adob per les dificultats de transport.

Al mateix temps, el conseller de la UGT va proposar que es feren escorcolls en cases particulars de productors d'aliments, però un conseller pertanyent al PC dubtà de la seua legalitat.

Per tal d'atendre als empleats públics del municipi, es va acordar al setembre de 1938 entregar setmanalment racionament de productes dels magatzems d'abastiments.

Resulta com menys curiós, la proposta d'emetre un tiquet individual de tabac "per a evitar alteracions de l'ordre públic". Les cues per a adquirir que-

viures augmentaven la sensació de malestar i desmoralització en la rereguarda i calia evitar tensions socials.

Malgrat la situació de guerra i revolució que es va viure, els llibres d'actes ens mostren aspectes de la vida quotidiana, tals com sol·licituds de permisos i llicències d'obres diverses sobre finestres, portes i desaigües, com el problema dels veïns del carrer del Niño, per a desviar l'aigua de pluja que baixava per la muntanya, o la manca de materials dels veïns del carrer del Barranc per arreglar-se el carrer. També sorprenen les peticions sobre la neteja viària i recollida de gossos abandonats.

Les actes es fan ressò del tancament de les tres sucursals bancàries que hi havia a Oliva abans de la guerra. I les sales de cine protesten pel recàrrec que s'ha de pagar sobre les entrades, que financen les atencions als refugiats.

De l'anàlisi detallat de les actes respecte al tema de despeses, entreveiem que en alguns aspectes no hi ha una distància substancial respecte a l'actualitat. És a dir, el Consell tenia unes preocupacions econòmiques semblants a les actuals, però també constatem unes obligacions econòmiques pròpies del temps de guerra que patien.

Respecte a les primeres, crida l'atenció les contínues demandes d'augment de sou per part dels empleats públics, com a agutzils, guàrdies municipals i rurals, pregoner, brigada urbana de neteja i professors de l'Escola de Música, així com la petició de cobrament d'endarreriments per part del metge, comares, farmacèutic i propietaris de les cases que es van utilitzar com a escoles. Igualment, es concedixen gratificacions econòmiques al conserge del llavador, al mecanògraf, al temporer de secretaria i al mateix secretari, Sr. Baviera, així com es desestima la gratificació sol·licitada per l'aparellador municipal, per considerar el Consell que no havia realitzat cap treball propi de la seua professió en els últims temps.

D'aquestes reclamacions deduïm que les competències del consistori no són les mateixes que en l'actualitat, perquè en 1937 la sanitat era municipal.

Fins i tot, els mateixos consellers i el conseller-president, en algun moment també sol·liciten despeses de representació i de viatges oficials.

Dins del capítol de despeses ordinàries, que permeten inferir les competències municipals, trobem material de gestió administrativa, com ara impresos, segells de correus, tinta, paper carbó, cintes i reparació de màquina d'escriure.

En quasi totes les actes s'aprova el pagament de factures de material elèctric, material de neteja, com a draps, graneres i poals, així com material de drogueria i desinfecció, material de construcció, calç per a pintar, cabassos i

pintura per a escometre les reparacions o obres públiques necessàries en escoles, cementeri, escorxador, carrers, desaigües, séquies, llavador, mercat i poda d'arbres.

També manifesta competència en matèria de salut pública, en fer-se càrrec de l'hospital, amb la compra de teles, medicaments i sabó, entre altres productes. Així com de les despeses derivades de l'abastiment de carn, com la ferramenta del cavall del carro de la carn, la reparació del carro del fem i l'adquisició de verí per a animals.

L'assistència social era igualment responsabilitat del consistori, perquè sovint havia de pagar la conducció de cadàvers, caixes mortuòries, donatius i aliments a asilats i transeünts.

Dins de les despeses ordinàries, cal considerar els pagaments realitzats en concepte de llum elèctrica, telegrams i telèfon. És a dir, Oliva utilitzava per a la seua gestió, els mitjans de comunicació i les fonts d'energia propis de l'època.

Respecte al tema de personal, Vallecillo va nomenar al juny de 1937, després d'un problema polític intern, a tot el personal del Consell Municipal, amb la consideració de "camarades". Crida l'atenció que el barem utilitzat per a contractar dones de la neteja fóra la sindicació a UGT o CNT. En cap moment, possiblement per les anormals circumstàncies de guerra, es va fer cap procediment de concurs o oposició per accedir al lloc de treball. Encara més, les dificultats per trobar personal capacitat i de confiança política eren cada vegada majors. A banda dels treballadors del departament de Manteniment, Obres i Neteja, Cementeri, Escoles, Mercat, Assistència Social, Secretaria i Intervenció, el personal més important van ser els integrants de la Guàrdia Municipal i Rural, pel seu paper en la seguretat pública de la ciutat. De fet, Vallecillo va nomenar en aquests llocs a personal de la seua confiança personal i política.

En funció de les competències municipals, el Consell tenia al seu servei en el Departament de Sanitat a un metge tocòleg, un metge inspector de Sanitat, un odontòleg, dues comares, un practicant, un bidell d'hospital, un farmacèutic titular i un inspector veterinari. Destaca, com a curiós, l'existència d'un encarregat del rellotge i dos pregoners.

11. CONCLUSIÓ

La gestió municipal en temps de guerra fou, sense cap dubte, complicada. I malgrat que els llibres d'actes són freds i formals, podem deduir els diferents estats d'ànim col·lectius en el Consell, passant de l'optimisme i esperança inicial, quan creien que podrien canviar la situació, mitjançant la guerra i la

revolució, a un temps de calma, realisme i responsabilitat davant el caire de la contesa entre 1937 i 1938. Per acabar, a finals de 1938 i principis de 1939, es va dur endavant la tasca municipal amb coratge, resignació i pessimisme, quan el final de la guerra era previsible.

Les masses populars que al juliol de 1789 estaven prenent la Bastilla, segurament no eren conscients que estaven participant en un esdeveniment històric fonamental com fou la Revolució Francesa, molt probablement actuaven moguts per allò que Labrousse anomenà com el “fet econòmic”: les dificultats econòmiques, la precarietat i la fam llança al poble a actuacions que canvien la història. Doncs bé, sense ser la nostra intenció establir cap paral·lelisme, sí que apuntem la possibilitat que aquests homes (Domingo Escrivá, Félix Vallecillo, Higinio Granell, Lorenzo Calatayud, Jaime Garcia i els altres consellers) “simplement” actuaven pensant que la seua obligació era l’administració d’una comunitat, d’un poble com el d’Oliva des de la perspectiva de la legalitat vigent sense imaginar allò que “se’ls venia al damunt”, una dura, cruenta i llarga dictadura que primerament els aniquilaria i segonament els condemnaria a l’oblit.

Cal emmarcar la tasca d’aquests consellers-presidents en el difícil moment que els va tocar viure, per poder valorar en la seua justa mesura el valor del seu treball i dedicació al poble d’Oliva. Amb poca formació, poca experiència de gestió, dins d’un conflicte bèl·lic nacional i amb greus problemes interns, les actes no permeten esbrinar els sentiments i les emocions, les satisfaccions i les dificultats de Domingo, Félix, Higinio, Lorenzo i Jaime.

Aquests homes no eren advocats, ni terratinents, ni enginyers, ni metges ni professors, eren treballadors: cantiner, administratiu, mecànic, llaurador, pintor... però van intentar dur endavant la gestió municipal amb molts entrebancs i mancances, amb il·lusió, esforç i valentia.

BIBLIOGRAFIA

- CASTELLS BOMBOÍ, J. (1996): *Sacerdotes y religiosos en Santa María la Mayor de Oliva (1362-1996)*, Hermandad Sacerdotal, Oliva.
- DDAA (2006): *La guerra civil en la Comunidad Valenciana*, Prensa Valenciana, València.
- DOMÍNGUEZ TORMO, J. i F. PONS MONCHO (1989): *Sant Roc d’Oliva. Apuntes históricos*, Junta pro I Centenario del templo Parroquial de San Roque, Oliva.
- GABARDA CEBELLÁN, V. (2007): *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*, Alfons el Magnànim (edició de 1993), Universitat de València.

- GIRONA I ALBUIXECH, A. (1982): “Comunistas y anarquistas”, dins *L'Espill*, núm. 16, València.
- (1984): *El comité ejecutivo, Guerra y revolución* [Tesi de llicenciatura, 1981].
 - (1985): “La historiografía de la guerra civil en el País Valenciano”, dins *Studia historica. Historia contemporània*, núm. 3, València.
 - (1986): *Guerra i revolució al País Valencià*, Tres i Quatre, València.
- MAINAR CABANES, Eladi (1998): *De milicians a soldats. Les columnes valencianes en la Guerra Civil espanyola (1936-1937)*, Universitat de València, València.
- MARTÍNEZ MARÍN, Antonio (1989): *La representatividad municipal española: historia legislativa y régimen vigente*, Universidad de Murcia.
- MORADIELLOS GARCIA, E. (2006): *Negrín*, Península, Barcelona.
- MORELL GREGORI, Joan R. (2011): *Solidaritat a Oliva*, CEIC Alfons el Vell, Ajuntament d'Oliva.
- PRESTON, Paul (2011): *El Holocausto español*, Debate, Barcelona.
- SERRALLONGA I URQUIDI, J. (2007): *El aparato provincial durante la Segunda república. Los Gobernadores Civiles, 1931-1939*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
<<http://hispanianova.rediris.es>> [Consulta: 15 maig de 2012]
- SMYTH, Terence M. (1977): *La CNT al País Valencià 1936-37*, Eliseu Climent, València.